

Skjult i forordet

Marit Haldar

Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi, Universitetet i Oslo

E-post: Marit.Haldar@sam.hio.no

Abstract

Literature on qualitative methods repeatedly stresses how the relationship between the researcher and the informant influences interpretations and ways of seeing. Researchers are therefore encouraged to put their own roles in the field under sociological scrutiny to avoid go native. The impact of a researcher's relations in the academic workplace is, on the other hand, hardly ever mentioned. The work environment is usually only left to expressions of gratitude in the preface, and thus euphemized to theoretical influence. In this article, the author reflects on what consequences a change of workplace and academic environment had on her doctoral project. While the specific experience is concerned with the impact on work environment on the ways a researcher comes to think about her field of study, it also gives insights to some common challenges on method.

Keywords: qualitative methods, research relations and gender

På feltarbeid i fagmiljø

I den kvalitative metodelitteraturen kan man lese mye om relasjonen forsker – informant. Det formidles viktige innsikter om hvilken betydning omstendighetene rundt et forskningsintervju har, hvor viktig det er å reflektere over hvem man som forsker er overfor informanten, og hva slags datamateriale man utfra dette kan hevde å ha samlet inn. Hva gjelder feltarbeid, diskuteres tilsvarende temaer. Det oppfordres til å være sosiolog på seg selv og å reflektere over den rolle man blir gitt i feltet (Wadel 1991). Det skrives mye om dilemmaet mellom å gjøre seg godt kjent med kulturen man vil studere og å passe seg for å bli hjemmeblind (go native).

Noe metodelitteraturen derimot skriver bemerkelsesverdig lite om, er betydningen av det fagmiljø man er i mens man forsker. Fagmiljøet man er en del av, eufemiseres til teoretiske referanser. Uten å underkjenne teoriens innflytelse på forskningsresultatet, så skjuler det betydningen av at man blir inspirert av fagfeller på jobben, at man i uformelle samtaler og diskusjoner får brynet sine tanker og utviklet nye, at man bevisst og ubevisst lar seg påvirke av "miljøets herskende tanker". Og påvirkningen fra fagmiljø ligger implisitt i forskerens valg av teoretiske referanser, tolkningen av dem og ikke minst av den analytiske bruk. Min hensikt med dette er ikke å påpeke et vitenskapelig problem. Forskningsmiljøer som fysisk og sosialt legger til rette for å skjerme forskerens tenkning, eller forskere som selv isolerer seg i bokverdenen, oppnår ikke bedre validitet og reliabilitet av den grunn. Min hensikt er å påpeke at fagmiljøets betydning bør trekkes fram og reflekteres over. Det vil jeg gjøre ved å fortelle om hvordan jeg har blitt påvirket i mitt doktorgradsprosjekt (Haldar 2006).

Beretningen skal ikke oppfattes som en forskerbiografi, men som et forsknings-case. Jeg håper å presentere noen allmenne metodeinnsikter ved mitt særegne tilfelle. Jeg fikk en mulighet til å oppdage noen faglige tanke-tatt-forgitt-heter ved å skifte forskningsmiljø. Jeg sikter ikke til et bestemt arbeidssted jeg forlot. Jeg hadde vært på flere steder, men de var forholdsvis likt organisert og likt tenkende. Det er heller ikke noe mangelfullt ved disse som skal fram, men "oppdagelsene" man gjør seg ved å skifte miljø. At forskere trenger analytisk distanse, påpekes som sagt i forhold til informant og felt, men metodelitteraturen skriver lite om virkningen av å "go native" i ens eget forskningsmiljøes implisitte premisser. Slik "(taus) kunnskap er usynlig både i forskningsrapporter og i metodebøker" (Christensen et. al. 1998:144), og studier av konkret samfunnsvitenskapelig praksis finnes det få eksempler på (Solberg 1985, Widerberg 2001). Når man ikke skriver om dette, er det trolig fordi man mener at faglig tenkning og kunnskap er av en annen karakter enn tenkning og kunnskap fra feltet, men også fordi "det å fokusere på eksistensen av taus kunnskap som et element i vitenskapelig arbeid, (...) tradisjonelt er blitt oppfattet som en måte å undergrave vitenskapens autoritet på" (Christensen et. al 1998:144). At det vitenskapssamfunnet man er en del av, har betydning for forskningsresultatene, ble påpekt allerede av Kuhn (1970) og Feyerabend (1978). Vi bekrefter dessuten at vi vet det idet vi setter stedsnavn som Frankfurterskolen og Chicagoskolen på tenkning. Men at tenkning får stedsnavn skjer vanligvis i etterkant og gis av andre. Innsikten kommer lite til

uttrykk i omtalen av praktisk metodearbeid. Som oftest blir det forskningsmiljøet man er en del av, takket i forordet, men ikke gjort til gjenstand for analytisk oppmerksomhet i det vitenskapelige arbeidet.

Fra en kategoriorientert – til en kategorirefleksiv problemstilling

Perspektivforskyvningen som fulgte av at jeg skiftet fagmiljø, gav meg analytiske innfallsvinkler av betydning for mine forskningsresultater. Erfaringen av å skifte miljø har også gjort meg bedre i stand til å bevege meg på to analytiske plan parallelt; analysen av materialet og analysen av min egen tolkningsprosess. Gjennom å reflektere over mitt eget ståsted endret det datamaterialet jeg allerede hadde samlet inn karakter. Bourdieu (1991) hevder at den sosiologiske forskningsprosessens formål er å konstruere det vitenskapelige objekt. Det vil si at objektet er den kunnskapen vi produserer gjennom forskningsprosessen. Jeg samlet inn mitt datamateriale med en forståelse av et vitenskapelig objekt, mens jeg i den senere prosessen utviklet kunnskap om et annet. I korte trekk gikk jeg fra å tenke innenfra en heteroseksuell diskurs til å ville undersøke den. Jeg gikk fra å se etter forskjeller og likheter mellom gutter og jenter til å se etter måter som relasjoner, samhandlinger og virksomheter kjønn. Jeg gikk fra å ha kjønn som et utgangspunkt for analyse, til å analysere kjønn fram. Dessuten endret mitt syn på informantene mine seg, og jeg fikk ideer og mot til å utnytte en type data som sjelden anvendes sosiologisk og å koble sammen teorier som påstås å være motstridende.

Disse endringene er av betydning, for jeg har vært på en vitenskapelig jakt etter kjærligheten. I mitt doktorgradsarbeid har jeg ønsket å finne den og å undersøke den. De fleste før meg har ønsket å finne den i dypet av seg selv, i det metafysiske eller på 1100-tallet (som sies å være det århundre da den romantiske kjærligheten ble oppfunnet (Berg-Eriksen 1990, Næsjø 1996)). Jeg ønsket å finne den enkelt framstilt fra noen som hadde sett og hørt om den mer enn erfart den. Jeg ønsket meg barns kjærlighetsforestillinger. Her befinner kanskje den største endringen i mitt prosjekt seg. Jeg henvendte meg til tolvåringer for å få tak i barns forestillinger om romantikk og kjærlighet. Jeg ville frambringe kunnskap om barn og barns kjærlighetssosialisering og romantiske mobilisering. Jeg endret imidlertid synspunkt når det gjelder hva som befant seg av informasjon i mitt datamateriale. Jeg kom fram til at man kan bruke barn som kilde til å forstå voksenlivet, i dette tilfellet kjærlighetslivet. Jeg gikk med

andre ord fra å skulle skrive hovedsakelig om barn, til først og fremst å skrive om voksne, men fortsatt med barn som informanter. Det ble ikke en doktorgrad om kjærlighets sosialisering, men om kjærlighetskunnskap.

Tolvåringene fortalte ikke noe nytt om voksenlivet, men de fortalte om det velkjente på en ny og likefram måte. Jeg fikk tolvåringers ferske formuleringer over slitte uttrykk. Resultatet ble en doktoravhandling som tok klisjeer og stereotyper på alvor og kjærligheten på ordet. Min oppfatning om at klisjeer og stereotyper er banale, er for all ettertid svekket. Eller for å si det på en annen måte; det var noen banale innsikter som ble kilden til mitt analytiske grep. Banale, men fundamentale refleksjoner knyttet til mitt eget forskerståsted hjalp meg til å gjøre bruk av tolvåringenes banaliteter som innsikter.

Dette må ikke leses som at ”man får høre sannheten av barn og fulle folk”, heller ikke som at jeg gikk fra et forskerliv der tenkningen var innskrenket, til et der jeg fikk oppnå åpen, sann innsikt. Jeg har både før og etter mitt miljøskifte arbeidet innenfor en konstruktivistisk tradisjon, og ser endringene som diskursive effekter. Jeg er av den oppfatning at noe er naturalisert i enhver diskurs, men at det som tas for gitt eller forutsettes i én diskurs kan være det som det strides om eller undersøkes i en annen. Og for meg er situasjonen den at jeg delvis endte med å undersøke det jeg før miljøskiftet tok for gitt. Denne artikkelen skal imidlertid ikke handle om hva jeg rent konkret kom til å undersøke eller om hvordan analysen ble etter miljøskiftet, heller ikke hvor den var på vei før jeg skiftet spor, men om selve endringsprosessen. Jeg vil fortelle om betydningen av forskermiljøskifte for overordnet tankegang. Dette er med andre ord en metodeartikkel om fagmiljøets teori. Det er ikke dermed sagt at artikkelen vil gå eksplisitt inn på hva det i ulike miljøer er ”lov og ikke lov” til å tenke og si. I min beretning om et begeistret møte med visse teorier, har imidlertid leseren mulighet til å resonnerer seg fram til hva slags type tenkning det ikke var snakk om.

En skapelsesberetning

Det er nødvendig å si noe om datainnsamlingen, som fant sted før jeg var integrert i mitt nye forskningsmiljø, for å få fram hva det var jeg etter hvert skulle komme til å se på en ny måte.

Tolvåringene kom fra seks klasser fordelt på fire skoler i tre ulike kommuner. Tre av klassene befant seg på to skoler i samme bygd, ti mil fra en storby. Næringsgrunlaget i bygda er hovedsakelig skog- og jordbruk og noe

industri, men en stor del av bygdas befolkning er dagpendlere. Representanter fra alle disse fantes blant foreldrene i de klassene jeg besøkte. I tillegg jobbet noen foreldre i bygdas servicenæring, mens andre var hjemmeværende. To klasser befant seg på samme skole i en økonomisk ressurssterk del av en storby. Her var så å si ingen av foreldrene hjemmeværende, og mange hadde forholdsvis høy utdanning. De fleste foreldrene jobbet i næringslivet, innen media og kommunikasjon eller i universitetssystemet. Den siste klassen befant seg på en skole i et aktivt lokalsamfunn rett utenfor en storby. Elevene syntes å orientere seg mest mot lokalsamfunnet. Utdanningsnivået og yrkene til foreldrene i denne klassen var mer variert, med et ganske stort innslag av kunstneriske yrker. Slik ble hensynet til sosiokulturell variasjon ivaretatt, med hovedvekt på en tradisjonell – moderne akse.

Jeg bestemte meg for å samle inn data på en variert måte, så jeg kunne gjøre bruk av det som fungerte best. Hvordan man best får tak i tolvåringers forestillinger om romantisk kjærlighet, er ikke gitt på forhånd. Under en tre dagers pilotundersøkelse uttrykte elevene at det var kjærkomment å få mange slags oppgaver. Jeg følte meg derfor forholdsvis trygg på at jeg ikke belastet dem for mye. Jeg var imidlertid klar over at de valgene og begrensningene jeg ikke tok i forkant, måtte tas i etterkant.

Jeg utarbeidet et tredelt opplegg. Den første delen var (anonymisert) stilskrivning med to titler jeg mente var forholdsvis åpne: 1) ”*En romantisk historie: Tenk deg at du er omtrent 18 år og har en kjæreste. Lag en fortelling om deg og kjæresten din*” og 2) ”*Meg selv og familien min: Tenk deg at du er omtrent 35 år. Lag en fortelling om deg og familien din*”. Jeg bestemte meg for å dele informantene i to like store grupper og gi den første stiloppgaven til den ene gruppen og den siste stiloppgaven til den andre. Hensikten med disse to forskjellige stiloppgavene var å få fram informantenes forestillinger om flere livsfaser og relasjoner, og hvordan eventuelt romantisk kjærlighet kommer til uttrykk i disse. Dette at valget falt på 18 og 35 år, skyldtes at informantene fra pilotundersøkelsen uthevet 18 år som sin ’favorittalder’, og at de fleste mente at de som attenåringer trådte inn i fasen unge voksne. Det var også stor enighet om at man omkring trettiårsalderen gikk over til å være virkelig etablert. Utgangen av 20-årene var definitivt øvre grense for å kunne kalle seg ungdom. Denne aldersoppfatningen viste seg å være gjeldende også blant informantene som inngikk i det formelle prosjektet.

I andre del skulle alle elevene svare på et (anonymisert) oppgavehefte som inneholdt: Spørsmål om familiesammensetning, venner, fritidsinteresser,

medie- og litteraturpreferanser osv. Setningsleker som bestod av ufullstendige setninger som skulle fylles ut. Det kunne for eksempel være Jeg liker/likes ikke jenter/gutter som er ..., Populære jenter/gutter er sånne som ..., Den beste perioden i livet tror jeg må være ... fordi ..., Om 15 år tror/ønsker jeg at jeg er ... Og Semantiske skjemaer hvor f.eks. begrepene forelskelse, kjærlighet, vennskap, ekteskap hadde ulike adjektivalternativer som informantene skulle vurdere om passet til begrepene.

I den tredje delen av datainnsamlingen valgte jeg på basis av en grovkategorisering av stilene og oppgaveheftene jeg hadde mottatt, noen ut til intervjusamtale. Hensikten med dette var å få tak i informanter som kunne gi tilgang til ulike syn på romantisk kjærlighet. Jeg utviklet en guide til intervjusamtalen etter det Davies og Esseveld (1989) kaller for tematisk strukturert dybdeintervju, eller halvstrukturert intervjuguide (Kvale 1997). Temaene omhandlet hverdagsliv, alder og livsfaser, kjønn og likestilling, forelskelse, kjærlighet og vennskap.

Et stort arbeid var etter dette tilbakelagt. Spørsmålet var nå hvordan jeg skulle forvalte 99 stiler, 98 oppgavehefter og 22 intervjusamtaler på best mulig måte? Det sier seg selv at et slikt stort omfang av variert datamateriale ikke kan bli like systematisk og inngående benyttet og analysert. Jeg skal i det følgende gjøre rede for hva jeg valgte bort, og hvorfor. Det er imidlertid viktig å understreke allerede her at det datamaterialet jeg ikke brukte direkte, har betydning for det analyserte. Fruktbarheten ved det flermetodiske er at kunnskap fra én form virker inn på andre.

Et syndefall

Det var i de dager da alt datamaterialet var vel i havn, at jeg fikk et nytt syn på forutsetninger jeg bygget på. Disse gjaldt alder og kjønn, som jeg til da stort sett hadde forholdt meg til som sosiale bakgrunnsvariabler, slik det er vanlig i mitt fag sosiologi. I mitt tilfelle er det åpenbart at endringen i faglig forståelse var en følge av impulser jeg fikk på min nye arbeidsplass, Senter for kvinne- og kjønnsforskning (SKK). Det var ikke møtet med en bestemt teoretiker som gjorde forskjell. Det var et helt sett av faglig-sosiale relasjoner som jeg tok del i over tid. I det følgende vil jeg skrive noe om hva det var som endret seg i min forståelse, hvilke virkninger disse endringene har fått for analysen, og hva slags faglig-sosiale relasjoner som førte til dem. Jeg begynner med det siste.

På SKK var det et tverrfaglig miljø. Der var psykologer, pedagoger, litteraturvitere, medievitere, idéhistorikere, filosofer, antropologer, etnologer, sosialgeografer, statsvitere, medisinere og sosiologer. Tverrfagligheten var kombinert med et felles fokus, og det var denne kombinasjonen som var fruktbar. Det tverrfaglige ga et bredt teoretisk tilfang og dermed en mulighet til å bli mer refleksiv i forhold til eget fags epistemologi og metodologi. Det felles forskningsobjektet ga et fokus for de ulike faglige bidragene; alle forskernes oppmerksomhet og interesse var rettet mot kjønn på en eller annen måte. Den felles interessen gjorde at vi anstrengte oss for å få innsikt i de andres perspektiver og for å få andre til å forstå vårt eget.

Et annet kjennetegn ved SKK var at det var et sted med en stor seminar- og konferansevirksomhet med hyppige besøk av gjesteforelesere, kombinert med et åpent og forpliktende sosialt arbeidsmiljø. Noe jeg ikke var vant til fra tidligere arbeidsplasser og som synes ganske uvanlig i akademiasammenheng generelt, var den sterke forventningen på SKK til at alle deltok i daglig felles lunsj som ofte hadde faglig innslag og helst også i seminarer. Dette resulterte i at man ble konfrontert med kunnskap man selv ikke nødvendigvis ville valgt å sette seg inn i. Kunnskap man selv ikke innhenter, men som oppsøker en, får betydning ikke bare gjennom sitt innhold, men også gjennom måten man får kunnskapen på. Dersom man åpner opp for slik kunnskap, gjør den det mulig å forskyve noen av ens på forhånd tenkbare grenser (Bourdieu og Wacquant 1996), og den gir gode muligheter for å følge med på forskyvningen. Mitt møte med feministisk teori, som i positiv forstand ble tvunget på meg, gjorde meg mer våken for noen av de tankekategoriene jeg befant meg i, og ved det bedre istand til å analysere min egen tolkningsprosess.

Den sosiale rammen som fantes på SKK, skapte for meg en god kombinasjon av frivillig og ufrivillig læring. De faglige lunsjene, diskusjonsgruppene og seminarene gav meg analytiske ideer, mer enn fagbøker gjorde. I arbeidet med å analysere materialet mitt tok jeg etter hvert helt bevisst med meg tolknings spørsmål som jeg der og da var opptatt av, for å få dem diskutert med mine kollegaer. Dette "teoretiske feltarbeidet" medførte en konfrontasjon med mitt eget datainnsamlingsopplegg, det endret mitt syn på informantenes status og mitt eget ståsted som forsker.

Jeg, en heteroseksuell forsker

Det første som skjedde med meg, var at jeg ble mer og på en annen måte oppmerksom på meg selv som kjønn, og med en seksuell begjærretning. Det sosiologiske tankerommet jeg hadde befunnet meg i til da, åpnet ikke like aktivt for å reflektere over en selv som heteroseksuell kvinne (eller mann for den saks skyld). Ved SKK ble jeg presentert for perspektiver som på ulike måter stilte spørsmål om hva kjønn er, og hva en kvinne er. Min tidligere ureflekterte måte å vite hva en kvinne var, ble til en mer reflektert måte å ikke vite det. De implikasjoner som fulgte av at jeg ble konfrontert med at jeg lever som en heteroseksuell kvinne, introduseres godt med mannsforskeren Kimmels anekdote fra et seminar:

En hvit kvinne forklarte en sort kvinne hvordan deres felles erfaring med undertrykkelse under patriarkatet bandt dem sammen som søstre. Den sorte kvinnen sa etter dette nølende: "Når du ser deg i speilet, hva ser du da?" "Jeg ser en kvinne", svarte den hvite kvinnen. "Det er det som er problemet", svarte den sorte kvinnen. "Jeg ser en sort kvinne. For meg er rase synlig, fordi det er det som gjør at jeg ikke er privilegert i samfunnet. Fordi din rase er den privilegerte, er din rase usynlig for deg." Jeg (Mikael) stønnet, pinlig berørt. Og siden jeg var den eneste mannen i rommet, vendte alle seg mot meg. "Når jeg ser meg i speilet", tilsto jeg, "ser jeg et menneske, en person. Som hvit middelklassemann, har jeg hverken klasse, rase eller kjønn." I den senere tid er jeg kommet i tanker om at det var presis denne dag at jeg ble en hvit middelklassemann, for det var da at disse kategorier ble synlige for meg. Den privilegertes privilegium er, at forutsetningen for privilegiet usynliggjøres (Kimmel 1995:34).

Selv om ikke jeg, slik Kimmel forteller om seg, tilhører et kjønn med hege-
moni, hadde jeg levd uten en reflekterende bevissthet om meg selv som kvinne. Enda mindre hadde jeg tatt til etterretning at jeg lever heteroseksuelt, en seksualitet i hege-
moni, og at dette har gitt meg noen ureflekterte premisser som preger hvordan jeg oppfatter verden omkring meg. Følgene av at jeg *ble* en heteroseksuell kvinne, endret mitt syn på det datamateriale jeg hadde samlet inn. Fra å mene at jeg hadde formulert åpne stiloppgaver til informantene, så jeg nå på dette metodeopplegget som en lansering av et heteroseksuelt fram-
tidsprosjekt som forutsatte kjærestefase i attenårsalderen og kjernefamilie ved de passerte tretti. Jeg hadde ikke formulert stiloppgaver i henhold til problemstillingen min. Jeg skulle jo nettopp *ikke* ta utgangspunkt i en kjærlighetsdefinisjon, men derimot hente forestillinger om kjærlighet fra tolvåringene

selv. Først opplevde jeg dette kun som en ubehagelig selvavsløring, men etter hvert framstod selvavsløringen mer som en innsikt jeg kunne bruke aktivt.

Dette at jeg gikk fra å tenke *som* en heteroseksuell kvinne, til også å tenke *på* meg selv som en heteroseksuell kvinne, gjorde meg oppmerksom på at forforståelsen til forskere som befinner seg innenfor hegemoniet, i liten grad blir utfordret fordi forforståelsen er naturalisert og dermed usynlig. Vi spares for konfronterende spørsmål som kan sette igang reflekterende tenkning. De som for eksempel lever homofilt, opplever ikke sjelden å bli stilt spørsmålet: ”Når var det du først forstod at du var homoseksuell?” Jeg har aldri blitt stilt spørsmålet: ”Når var det du først forstod at du var heteroseksuell?” hverken fra andre eller meg selv, og er neppe alene om det. Utfordringene av egen hegemonisk tenkning satte meg på sporet av forforståelser jeg hadde til mitt forskningsobjekt, romantisk kjærlighet. Jeg begynte et bevisst faglig minnearbeid, hvor jeg forsøkte å reflektere ut og utfordre mine forforståelser (Widerberg 2001). Dette arbeidet erfarte jeg som noe ganske annet enn det Alvesson og Skjöldberg (1994) kaller for bekjennelse: ”Innen ’bekännelse-ism’ ställs forskaren själv och dennes reaktioner i centrum samt idén att författarens självinspektion kan jaga bort skevheter och subjektiviteter så att den fritt kan förhålla sig till den studerade verkligheten” (ibid 1994:317). Jeg erfarte ikke at jeg ryddet unna skevheter, snarere at jeg ryddet dem fram, slik at mitt ståsted som forsker ble synligere for meg (Haraway 1988). Haavind (2000) mener at det nettopp er gjennom å reflektere over forforståelser at man kan utvikle analytiske retningslinjer for sin empiriske studie:

Paradoksalt nok kan det bli slik at når det mangler en spesifikk begrunnelse for hvordan analysemetoden passer til et materiale, og hvordan den former resultatene, kan metoden bli oppfattet som om den bringer kunnskap om hvordan fenomenet ’er’. Derimot blir de metodiske fremgangsmåtene som er kritiske, overskrikkende og generative, og derfor også demonstrerer hvordan fenomenene er definert og forankret gjennom metoden, lettere avvist som ledd i denne generelle mistenkeliggjøringen av den subjektive innsats (ibid 2000:156).

Mitt faglige minnearbeid kom for sent til å gjøre noe med det innsamlingsopplegget som jeg ved hjelp av mitt datamateriale allerede hadde produsert fram. Derimot kunne innsamlingsopplegget fungere godt som guide til egen forforståelse. Innsamlingsopplegget var så å si en eksplisert og ordnet formulering av mine (og hegemoniets) forforståelser. Det ble spennende å ikke bare analysere hva barna svarte, men også å analysere mine spørsmål. Med denne nye

innsikten oppfattet jeg å sitte med minst to nivåer av data, hvorav en er min egen og hegemoniets forforståelse. Mye av det videre arbeidet innebar å være sosiolog på seg selv (Wadel 1991) og å forske på forforståelser. Oppdagelsen av meg selv som heteroseksuell kvinne ble ikke starten på en serie bekjennelser, men den første blant etter hvert mange framprovoserte konfrontasjoner anvendt som metode, og med Alvesson og Skjöldbergs (1994) begreper kalt *refleksiv tolkning*: ”Idén med reflektion, som vi ser det, är emellertid att förmå bryta sig ut ur en viss bestämd referensram och se vad denna inte förmår säga. Att enbart expandera densamma går emot idén med reflektion” (ibid 1994:322 og 323).

Erfaringene med mitt første faglige miljøskifte inspirerte meg til aktivt å gjøre bruk av miljøskifte som metode. Forskere som studerer homoseksualitet og gjør bruk av queer-teori, har guidet meg i heteroseksualitetens tatt-for-gitt-heter og fått meg til å se noen flere selvfølgheter. Hadde jeg imidlertid kun blitt i diskusjonsgrupper med disse, ville noe av den refleksive tolkningen gått tapt. Nyttig har det også vært å presentere deler av empirien min for forskere som gjør bruk av teorier for rasjonell handling. Disse har fått meg til å se noe av tvetydigheten mellom det irrasjonelle og det rasjonelle ved kjærligheten. Forbruksforskere har fått meg til å se kjærlighetens konsum av rekvisitter. Forskere med et psykoanalytisk perspektiv har fått meg til å se at skillet mellom det indre og det ytre på ingen måte er entydig. Likeledes har forskere med et kritisk perspektiv gjort meg mer oppmerksom på undertrykkelsesmekanismer i det harmoniske. Disse refleksive koblingene kommer jeg imidlertid ikke nærmere inn på i denne artikkelen.

Kjønn, ikke som dikotomisk forskjell og uavhengig variabel

De overordnede perspektivskiftene som satte i gang denne mer praktiske måten å bruke refleksiv tolkning på, har først og fremst med forståelser av *kjønn og forskjell* å gjøre. I det følgende vil jeg presentere disse forståelsene slik jeg stiftet bekjentskap med dem. Det jeg her vil presentere av teoretiske perspektiver på kjønn og forskjell, har fått betydning for hva ved mitt innsamlede datamateriale jeg har valgt å gjøre mest bruk av, og på hvilken måte. Det er også slik at teoriene kom meg for øre fra mine fagfeller før jeg aktivt søkte dem opp i bøker. Hvilke teorier jeg har kommet til å bruke og måten jeg forstår dem på, er farget av mitt fagmiljø. Det er med andre ord i stor grad et me-

todisk poeng jeg vil ha fram ved de teoretiske perspektivene. Min forskning befinner seg dessuten innenfor en sosialkonstruktivistisk ramme, og sosialkonstruktivisme er både teori og metode (Jørgensen og Phillips 1999), hvilket betyr at teori kan være metodisk relevant.

En viktig tanke som ble utfordret, var å forstå skillet mellom biologisk og sosialt kjønn som uproblematisk, og det siste som mitt anliggende som sosiolog. At det ligger en form for 'feilslutning' i tradisjonell sosiologisk tenkning når man forholder seg til kjønn som uavhengig variabel og samtidig anser kjønnsroller som sosialt skapt, hadde ikke slått meg før. Det oppsiktsvekkende er ikke først og fremst at kjønn opererer som uavhengig variabel, mange sosialt skapte fenomener gjør det, det oppsiktsvekkende er at vi som en grunnregel (i kvantitativ metode) lærer at kjønn ikke kan være den avhengige variabel. Forskning som følger en slik metodisk regel, får tak i hvordan kjønn konstituerer, men ikke hvordan kjønn blir konstituert.

Konklusjonene i forskning med en slik tankegang, blir gjerne at når man ser klare forskjeller mellom gutter og jenter, så skal dette trekkes fram, ellers er ikke kjønn relevant. Denne formen for forskjellsanalyse, som i stor utstrekning går ut på å overvåke at kjønnsforskjellene ikke oppfattes som større – men heller ikke som mindre enn de 'egentlig er', baserer seg imidlertid på en sammenlikning der sammenlikningsgrunnlaget ikke er nøytralt (Haavind 2000:156).

Debattene i feministiske teorier om det problematiske skillet mellom det biologiske og det sosiale, klargjorde hvorfor jeg skulle, og hvordan jeg kunne, styre unna en slik forskjellsanalyse.

I sin tid var det viktig og revolusjonerende å skille mellom biologisk og sosialt kjønn. Psykoanalytikere introduserte skillet på 1950- og 60-tallet, og Gayle Rubin overtok kategoriseringen i sitt banebrytende essay "The Traffic in Women" fra 1975 for å fremme sine egne feministiske hensikter i kampen mot sexismen (Moi 1998:41 og 44). Skillet var spesielt betydningsfullt for å bryte med en biologisk determinisme, hvor tankegangen er at det å være kvinne (eller for den saks skyld mann) er en slags essens som kommer innenfra og som "gjennomsyrer maske, ansikt og sjel, slik at de tre dimensjonene faller sammen og ideelt sett blir til én. En kvinne er en kvinne er en kvinne (Ulstein Moseng 1998: 24). Etter hvert har imidlertid ulike teorier på hver sin måte begynt å problematisere skillet mellom biologisk og sosialt kjønn.

Poststrukturalisme ble heftig diskutert på SKK da jeg var der, og forholdet mellom biologisk og sosialt kjønn var et av temaene. Judith Butler, en sentral

representant for poststrukturalismen, inspirerte mange. Butler (1990) tar, som så mange andre, utgangspunkt i Simone de Beauvoirs berømte setning ”Man fødes ikke som kvinne, man blir det” (Beauvoir 2000:329), men Butler leser verbet *å bli* tvetydig. Et sentralt poeng hos Butler (1990, 1997) er at sosialt kjønn (gender) ikke er en kulturell fortolkning av biologisk kjønn (sex). Nei, sosialt kjønn utgjør det produksjonsapparat hvoriggjennom kjønn overhode etableres. Sosialt kjønn er den diskursive mekanisme hvoriggjennom kjønn, forstått som biologisk kjønn, produseres og etableres som noe pre-diskursivt, som noe opprinnelig. Vi vil aldri kjenne vår kjønnete kropp som noe gitt og naturlig, fordi kroppen ikke finnes utenfor en sosial tankegang om noe gitt og naturlig. Vi blir våre kjønn fra et sted som ikke finnes. Det betyr imidlertid ikke at vi blir våre kjønn fra et sted forut for kulturen eller kroppslig liv, men essensielt i disse termene (Butler 1986). For Butler er ikke kjønn en kulturell konstruksjon lagt oppå ens ’identitet’. Kjønn er heller en stadig prosess hvoriggjennom man konstruerer ’identitet’. Man blir ikke en kvinne ved en spesiell hendelse (eks. fødsel), men ved en stadig *repetisjon*. Butler mener kjønn er *performance*. Det finnes ikke noe ”kjønnsoriginal”, bare kopier. Vi imiterer noe som imiterer noe som imiterer (Butler 1990). Dette er til en viss grad tvingende. Kjønnskategoriene og heteroseksualiteten er ikke frivillig, hevder Butler, men derimot sosialt sett obligatorisk (Butler i Rosenberg 2005). Det er ikke mulig å eksistere utenfor kjønnssystemet på en sosialt meningsfull måte. Å ikke være et kjønn er på sett og vis noe som setter spørsmålsteget ved ens eksistens.

Litteraturviteren Toril Moi kom til SKK for å holde seminar i den perioden da poststrukturalisme ble som heftigst diskutert. Hun problematiserte også skillet mellom biologisk og sosialt kjønn, men på en annen måte enn poststrukturalistene. Moi problematiserte skillet ved hjelp av et fenomenologisk perspektiv, og hennes drøftelse av skillet var endog en kritikk av Butlers måte å ville oppheve skillet på. Et av ankepunktene til Moi (1998) er at Butler fornekter den konkrete kroppen, og dermed blir den konkrete kroppen en trussel i Butlers teori. Problemet er ikke den konkrete kroppen, ikke kropp som biologi, men at normer avledes av biologi, hevder Moi. Moi mener at vi må ta utgangspunkt i kroppen som en grunnleggende tvetydighet, som på én og samme tid er gjenstand for naturlover (den reagerer på antibiotika) og for menneskelige meningsproduksjoner, og som ikke kan reduseres til én av delene. For Moi er begrepene om sosialt og biologisk kjønn ubrukelige først og fremst fordi de reduserer kvinner ned til en kjønnsforskjell. Vi ender i en kjønnsreduksjonisme når kjønn og kropp forveksles. Ifølge Moi reduserer Butler den konkrete

kvinnens liv (eksistens) til sosiale kategorier. Å være en kvinne kan legge noen begrensninger for den konkrete eksistensen, men determinerer den ikke, hevder Moi. Moi mener at Simone de Beauvoir har et fruktbart utgangspunkt. Slik Moi tolker Simone de Beauvoir, forkaster hun både essensialismen, determinismen og nominalismen og mener vi må begynne et sted som er hinsides tvil, og det som i alle fall er sikkert, er at kvinner eksisterer. Simone de Beauvoir starter med andre ord med fenomenet. Vi eksisterer i verden som kropper. Det er ikke slik at vi *har* en kropp, vi *er* en kropp. Kroppens forhold til verden er ikke først og fremst mekanisk, biologisk, intellektuell, men eksistensiell. Kroppen er med andre ord ikke en 'ting', men en *situasjon*. Situasjonbegrepet er helt avgjørende for den fenomenologiske tenkning.

Sartre vier begrepet over hundre sider i *Væren og intet*. Etter Sartre oppfatter Merleau-Ponty situasjonen som en ikke reduserbar kategori mellom subjektivitet og objektivitet. Både Sartre, Beauvoir og Merleau-Ponty oppfatter situasjonbegrepet som helt avgjørende, fordi det gjør det mulig å unngå å splitte levd erfaring opp i den tradisjonelle subjekt/objektinndelingen (Moi 1998:98).

Kroppen (som situasjon) er vårt grep om verden og en skisse av våre prosjekter, hevder Beauvoir. "For Beauvoir definerer kvinnen seg selv gjennom den måten hun lever sin kroppsliggjorte situasjon i verden på, eller sagt med andre ord: Kvinnen definerer seg selv gjennom det hun gjør med det verden gjør med henne. Denne prosessen er åpen og pågår så lenge vi lever" (1998:107). Kroppen, som materialitet, er med andre ord også vår begrensning. Vi må ikke miste av syne "den konkrete, historiske kroppen som elsker, lider og dør" (1998:77). Likevel blir det meningsløst å skille mellom biologisk og sosialt kjønn fordi "(...) det ikke gir mening å forestille seg at mennesket består av et 'kulturelt' eller 'åndelig' lag som ligger oppå et 'naturlig' lag" (1998:106).

I tillegg til å møte ulike måter å problematisere et innarbeidet skille mellom biologisk og sosialt kjønn på, ble begrepet *forskjell* diskutert og problematisert ved SKK i den tiden jeg var der. Jeg hadde før disse tatt forskjell som en selvfølge, som innholdet i det som befant seg på hver sin side av en forskjell, ikke hva vi legger i *forskjell*. Problemet ligger delvis i spørsmålsformuleringen. Vi spør vanligvis om *hva* som er forskjellig, men ikke *hvordan* noe er forskjellig. Videre kan vi formulere spørsmålet aktivt: Hvordan konstituerer vi forskjell?

Poststrukturalister problematiserer forskjell. Jacques Derrida hevder at "i begynnelsen var forskjellen" for å bestride en tradisjonell metafysisk tanke-

gang om at forut for representasjonen er tingene selvidentiske – fullt og helt hva de er. Argumentet til Derrida går ut på at dersom det opprinnelige i tradisjonell metafysisk forstand er det selvidentiske, og dermed det forskjellsløse, så kan det likevel ikke tenkes uten forskjell (Derrida sitert i Simonsen 1996:101 og 103). Måten poststrukturalistene analytisk går til verks på er å dekonstruere det enhetlige, og utfordre det enhetliges nødvendige skille mellom inklusjon og eksklusjon. Søndergaard (1995:7) skriver: ”Valget står mellom at undersøge fænomenet på fænomenets egne diskursive præmisser – og derigennem (...) deltagende i den stadige citation og medkonstruksjon af fænomenet – eller at bestræbe sig på diskursivt at bryde med præmisserne og således bryde med citationen”. Butler (1990) ser det problematiske ikke bare ved dikotomiske forskjeller, men ved faste begreper overhodet. Hun mener vi gjerne må ha begreper bare vi holder dem godt definert.

Fenomenologien er opptatt av bevissthetens rettetet mot forskjell. For Merleau-Ponty (1994) ligger problemet mye i hvordan vi er lært opp til å se. Vi er lært opp til å se forskjell. Og forskjellen ser vi gjerne som dikotomier; subjekt – objekt, natur – kultur, fantasi – virkelighet, privat – offentlig, kjærlighet – hat, tradisjonell – moderne, feminin – maskulin. Dikotomier er ikke motsetninger, de er gjensidig skapende og forutsetter hverandre, hevder Merleau-Ponty. Det ene har alltid iboende det andre i seg som en *samtidighet*. Merleau-Ponty omtales som tvedydighetens filosof. Tilsynelatende synes ikke tvedydighet å være et godt begrep for vitenskapen. Det står for noe indre motsetningsfylt, og vil derfor av mange bli oppfattet som å tjene til forvirring mer enn oppklaring. Den sosiale realitet er imidlertid kjennetegnet ved flertydighet og må derfor studeres med begreper og metodikk som rommer dette (Østerberg 1986, Fürst 1995). Borchgrevink (1994) (som riktignok ikke kan regnes som en fenomenolog) problematiserer vår forståelse av kategorier som uttømmende og gjensidig utelukkende. Hun skriver:

Grensen mellom begreper i en opposisjon bør være uproblematisk. Kulturell kompetanse er å vite hvor den går gjennom kunnskap om hva som hører til på hvilken side. Selve grenseflaten består derfor, ideelt sett, av ingenting. Det går imidlertid også an å oppfatte grensen som et sted, et slags mellomrom hvor det foregår en nokså livlig sortering og klassifisering av empiriske fenomener som ikke passer helt. (...) Ved å feste blikket på selve dette møtepunktet mellom forskjeller, blir det mulig å reflektere over hva slags endring som kan tenkes å følge av å fjerne en grense, snarere enn å forhandle om innholdet i en opposisjon (1994:97).

Blant ulike forskjeller har feministisk forskning spesielt søkt å komme kjønnsdikotomien til livs. Selv om det finnes forskjell mellom kjønnene, er det såpass store forskjeller innad i hvert kjønn at det ikke gir mening å snakke om entydige forskjeller. Det er med andre ord forskjell på forskjellene.

Jeg hadde med dette blitt gjort oppmerksom på at jeg under innsamling av mitt datamateriale ikke bare tenkte *på* dikotomier, men *i* dem. Jeg hadde for eksempel hatt et ønske om å kontrastere datamaterialet i tradisjonelt – moderne og valgte ut fra dette å skaffe informanter fra henholdsvis en bygd og en by. Videre var mye av oppgaveheftets spørsmål ryddet i kjønnsdikotomier. Ikke minst innså jeg at et hovedperspektiv i avhandlingen bygger på en barn-voksen-dikotomi. Ved et slikt perspektiv og ved å ordne materialet mitt på denne måten kunne jeg stå i fare for ikke bare å være opptatt av forskjeller, men også å *skape* dem.

Både fenomenologi og poststrukturalisme

Fra det tverrfaglige miljøet på SKK fikk jeg mot til å søke i et bredt felt av teoretiske tankekonstruksjoner. Det var hovedsakelig utfra to teoretiske perspektiver jeg hadde blitt gjort oppmerksom på det dikotomiske ved mitt forskningsdesign: fenomenologi og poststrukturalisme. Fenomenologi og poststrukturalisme er alternative perspektiver. Men for meg var det merkelig at man må velge mellom dem. Jeg valgte helt bevisst ikke å velge, men heller undersøke måten jeg kunne kombinere dem på. Hvis man ikke tillater seg å bryte ned teoretiske kategorier og være utro mot teoretiske regimer, er muligheten for å se noe nytt mindre.

Et av poststrukturalismens og fenomenologiens stridstemaer er forskjellig subjektforståelse. Poststrukturalistene vil dekonstruere det klassiske ”enhetssubjekt”, og forholder seg til et desentrert subjekt skapt i diskursen (Butler 1990).

Butlers prosjekt er et oppgør med forestillingene om naturlige, adskilte og faste identitetskategorier. Hendes kundskapsteoretiske utgangspunkt er at identitet forutsætter identifikasjon, der alltid kun vil være tilnærmet, og at identitet derfor bygger på eksklusjon af forskel. Det medfører, at ingen identitet kan betrages som selv-identisk (Stormhøj 1999:56).

Fenomenologene tenker seg et mer kroppsliggjort subjekt i betydningen ens ”synsvinkel på verden” eller ens ”eget spesielle ståsted” (Merleau-Ponty sitert

i Moi 1998:97). Subjektet er, for fenomenologene, i kontinuerlig interaksjon med sin omverden, og subjektet og omverden konstituerer hele tiden hverandre (Moi 1998). Jeg mente at jeg ikke måtte velge den ene eller andre subjektforståelsen og med det ta stilling til epistemologien bak dem, og at det for mitt prosjekt kunne være fruktbart å operere med ”fenomenologiske forfattersubjekter” (tolvåringene) og ”desentrerte subjekt(posisjoner)” i fortellingene fra tolvåringene. Jeg mente dessuten at dette er mulig uten å ta stilling til ulike måter å problematisere skillet mellom biologisk og sosialt kjønn på.

Poststrukturalisme og fenomenologi utfordrer også forskjellsbegrepet på dels ulik måte. Jeg så for meg at jeg kunne gjøre bruk av begge. Det jeg kunne videreføre fra fenomenologien, var å forstå forskjell kontekstuel. ”Anvendt av ulike talere i ulike situasjoner får ord (...) svært forskjellige betydninger” (Moi 1998:71). Jeg fant det fruktbart å undersøke om samme ord, handlinger og gjenstander får forskjellig betydning ved endret kontekst. Det jeg kunne hente med meg fra poststrukturalismen, var en praktisk orientert oppfordring til analytisk dekonstruksjon. Jeg kjente meg imidlertid enig i Moisis kritikk av poststrukturalisme når hun hevder at resultatet av deres teoretiske arbeider ”når et fantastisk abstraksjonsnivå” (1994:54). Jeg ville forsøke å trekke diskursene ned til jorden og gjøre dem hverdagslige og ordinære, slik de tenkerne Moi bygger på gjør: ”(...) de setter det alminnelige og det hverdagslige i sentrum for sine respektive intellektuelle prosjekter. Alle disse tenkerne utvikler teoriene sine gjennom analyse av dagligdagse eksempler” (1998:11).

Når det gjaldt legitimering av å anvende både fenomenologisk og poststrukturalistisk teori, så jeg at Moi i tillegg til å bygge på innsikter fra fransk fenomenologi har sin ”andre viktige inspirasjonskilde fra (...) det som på engelsk kalles ’ordinary language philosophy’, altså dagligspråkfilosofi, spesielt slik denne er blitt utformet av J.L. Austin og Stanley Cavell. Cavells arbeider bygger på den sene Wittgenstein” (Moi 1998:11). Leser vi Stormhøys bok *Poststrukturalismer – vitenskapsteori, analysestrategi, kritikk* (2006) finner vi igjen de samme tenkerne: ”Den sene Ludwig Wittgensteins teori om sprogspil (...) utgjør (...) et centralt bidrag til poststrukturalismers oppfattelse af sprog og betydningdannelse. (...) Centralt i poststrukturalismers sprogforståelse står endelig John Austins (...) teori om talehandlinger, især som den er utviklet i *How to Do Things With Words* (1962)” (2006:39 og 41) Jeg mente også å kunne legitimere min videre anvendelse av disse to teoretiske retningene ved å sitere hvordan Stormhøj (2006) selv plasserer poststrukturalistisk tenkning vitenskapsteoretisk:

I grunden er det villedende at tale om erkendelsesteori i relation til poststrukturalistisk tænkning. Erkendelsesteori refererer nemlig almindeligvis til en teori om viden, der bygger på en modstilling af erkendelsens subjekt og erkendelsens objekt, og som søger et sikkert, i betydningen universelt, grundlag for viden, der kan begrunde dens krav på sandhed (2006:43).

Av dette følger at poststrukturalistisk teori ikke er noe jeg må slutte meg til, men noe jeg kan anvende til ”analytisk fantasi”, mente jeg. Jeg fant flere poststrukturalistiske dekonstruksjonsbegreper åpne for mitt forskningsfelt. Disse ville jeg bruke som implisitte analyseverktøy. Hva gjaldt fenomenologi, kom jeg fram til at jeg kunne forholde meg til denne teorien poststrukturalistisk, det vil si at jeg ikke må forstå fenomenologi som universelt grunnlag for viten. Min analyse kunne være fenomenologisk i den forstand at den tar sikte på å være en empirisk orientert, forstående sosiologi. Jeg bestemte meg med andre ord for å bruke fenomenologi og poststrukturalisme som *anvendt teori*. Jeg mente at de i en analyse ikke må skilles ut og brukes hver for seg – at de ikke er et enten eller, men et både og. Jeg mente også at en kobling mellom poststrukturalistisk og fenomenologisk teori kunne få fram at kjærlighet skapes diskursivt for deretter og derfor bli en del av levd liv.

Gitt mitt nye ”eklektiske perspektiv” syntes alt i mitt prosjekt å framstå som avhengige variabler: kjønn ble det, alder ble det, sosial klasse ble det, det sosiogeografiske ble det, kjærlighet ble det. Et tolkningsarbeid må imidlertid ha et utgangspunkt. Uansett hvor jeg begynner, må jeg holde noe fast for å ha et sted å sparke fra. Det begynte å bli tydeligere for meg hva jeg mer konkret kunne bruke av de teoriene jeg hadde satt meg inn i, og hvordan. Jeg bestemte meg for å sette ned foten, og redesigne mitt forskningsprosjekt.

Kontekstuell kjærlighet og dobbeltblikk på kjønn

Det er koblingen mellom kjønn og kjærlighet jeg bestemte meg for å undersøke. For kjærlighetens vedkommende er det hvorfor og på hvilken metodiske måte jeg holder konteksten fast, som jeg vil redegjøre for. Når det gjelder kjønn, er det på hvilken måte jeg metodisk har valgt å holde kjønn både analytisk fast og flytende, som jeg vil ha fram.

Hva gjelder kjærlighet, har jeg kommet fram til at det er analytisk nødvendig å se kjærlighet som kontekstilknyttet. Jeg var inne på å droppe kjærlighet helt i problemstillingen, fordi jeg mente å ikke ha spurt etter kjærlighet

på en fruktbar måte, og at jeg derfor heller ikke har datamateriale om kjærlighet. Jeg kom imidlertid fram til at dette ikke var en innsikt, men at forståelsen av kjærlighet som essens hadde innhentet meg igjen. Dersom jeg skal behandle kjærlighet som noe annet enn som essens – undersøke den som en konstruksjon – kan jeg ikke oppsøke den direkte, jeg må gå til kontekster hvor den sies å skulle være.

Jeg har ikke nevnt kjærlighet eksplisitt i stiloppgavene, men har valgt den romantiske opptakten til kjernefamilien og selve kjernefamilien. Det er grunnlag for å anta at kjærlighetsforestillinger kommer til uttrykk på begge arenaene. I vår kultur er kjernefamilien kjærlighetsbasert og kjærlighetslegitimert (Evans 2003). Ideologisk sett skal kjærlighet (ikke penger, eiendom, status eller ære) være grunnen til at man stifter familie, og ideologisk sett gir familien kjærlighet gode vilkår. Vi ser helst at folk gifter seg av kjærlighet, og vi ser helst at disse kjærlighetsekteskapene går over til å bli passe store kjernefamilier etter hvert. Dette er klare sosialpolitiske målsettinger, og de uttrykkes direkte og indirekte hele tiden, blant annet økonomisk gjennom skattefordeler og materielt i boligens utforming og størrelse. Tolvåringene sosialiseres inn i dette normative landskapet, og det kan forsvares at dette gjenspeiler seg i min metodiske tilnærming. I den grad tolvåringene makter å bryte med standarden, vil de sannsynligvis også makte å assosiere i utradisjonelle retninger i sin tolkning av stiloppgavene jeg har gitt dem. Dette har også noen av mine informanter gjort.

Jeg forsøkte imidlertid å spørre mine informanter mer direkte om kjærlighet, både via spørreskjemaene og i intervjuene. Svarene sa meg at et vesenstrekk ved vår forståelse av kjærlighet er at den er uforklarlig, og at kjærlighet derfor ikke lar seg eksplisitt definere. Mine informanters svar bekrefter ikke minst min antakelse om at de er i besittelse av kjærlighetskunnskap. De er i besittelse av det aspektet ved kjærlighetskunnskap som sier at kjærlighet vanskelig lar seg snakke om direkte annet enn ved å forklare kjærlighet med kjærlighet, eller si hva kjærlighet ikke er.

Slik jeg ser det, er det i forskningsøyemed to aspekter det er viktig å holde fra hverandre; kjærlighetskunnskap forstått som rene definisjoner er ikke å få tak i, men kjærlighetskunnskap som ”ferdigheter” lar det seg gjøre å eksplisere. Kjærlighet blir ellers lett enten en utilgjengelig metafysisk størrelse eller forsterkninger av de kategoriene vi allerede tenker kjærlighet innunder. Mitt ønske er å være så konkret som mulig i en analyse som likevel bryter med de umiddelbare tankebanene. Jeg vil lete etter paradokser og tvetydigheter, ikke

i det dype og besynderlige ved kjærlighet, men i det alminnelige og selvsagte. Nettopp derfor ønsker jeg å analysere kjærlighet *fram* i kjente kontekster der kjærlighet tenkes enten som en selvsagt eller som en ønsket ingrediens; i romantiske fortellinger (fra attenårsalderen) som en *opptaktsfase* og i familiefortellinger (fra trettifemårsalderen) som en *etablert fase*. Dette er to fundamentale men likevel forskjellige kjærlighetskontekster.

Da jeg har til hensikt å analysere kjærlighet fram i besvarelser av to stiloppgaver hvor jeg ikke har spurt etter kjærlighet direkte (men spurt etter to kontekster hvor kjærlighet spesielt er ment å skulle være), har jeg gjort det til et metodisk prinsipp at jeg tar med alle besvarelsene. Dette innebærer ikke at alle de 99 fortellingene analyseres inngående i teksten, men alle er representert, ingen er utelatt fordi de ikke passet inn. Uansett om besvarelsene er provokasjoner, misforståelser eller forekommer uinteressante for mitt prosjekt, har jeg konsekvent tatt dem med. De velformulerte, rike besvarelsene og de knappe, mer kantete besvarelsene sidestilles analytisk. Jeg har så å si røyket kjærlighet ut av fortellingene ut fra en idé om at det finnes informasjon der uansett.

Dette har for meg vært en analytisk snuoperasjon som følge av mitt opphold i et fagmiljø som aktivt setter essensialistisk tenkning på prøve. Jeg har gått fra å se på kjærlighet som essens (hvilket hadde ført til at jeg ville sortert vekk de stiloppgavene som ikke handlet om kjærlighet) til å se kjærlighet som en konstruksjon jeg vil undersøke innholdet i (hvilket har ført til at jeg har analysert alle stiloppgavene fordi de beskriver kontekster som sies å være basert på kjærlighet). Dette har vært en analytisk utfordring, men den metodisk sett mest konsekvente, da jeg har som prosjekt å forankre kjærligheten til det prosaiske og konkrete.

Av dette følger det at det ikke er mine informanter som gjennom fortellingene eksplisitt formidler at de gjør kjærlighet, men jeg som tillegger dem å gjøre det. Jeg, som forsker, sitter ikke inne med en presis kjærlighetsdefinisjon av den grunn. Det var da jeg bestemte meg for å forsøke å glemme kjærligheten, at jeg klarte å analysere fortellingene. Jeg har forholdt meg til kjærlighet som det element i fortellingene som samler og organiserer de ulike betydningene, men samtidig forblir ubestemmelig. Dersom leseren av min analyse innimellom vil komme til å spørre; ”er ikke dette helt selvfølgelig da?”, men også; ”har dette noe med kjærlighet å gjøre da?”, så befinner jeg meg i det grenselandet eller, om man vil, mellomrommet som jeg mener det er analytisk fruktbart å være.

Hva gjelder kjønn, har jeg bestemt meg for å forholde meg til denne mektige tankekategori som både som uavhengig og avhengig variabel. Inspirert av Toril Mois tolkninger av Simone de Beauvoir, velger jeg å forholde meg til mine informanter *som* jenter og gutter. Ikke i betydningen av essens, men eksistens. Fenomenologisk sett eksisterer de som gutter og jenter. Mine informanter leter åpenlyst og direkte etter ungdomsversjonen av sitt kjønn. Dette ønsker jeg at ikke går tapt i min presentasjon. Bjerrum Nielsen (2000), som også har tolvåringer blant sine informanter, skriver: ”Det er som om jenter og gutter bare har fortsatt med å være jenter og gutter, helt uanfektet av at jeg i mellomtiden har dekonstruert kjønn. (...) Mønstrene er fortsatt så gjenkjennelige og påtrengende at det blir vanskelig å avvise dem som rene effekter av vårt forskningsperspektiv” (2000:2). Med utgangspunkt i dette, og i et forsøk på ikke å erstatte essensialisme med kulturalisme (Faser i Rosenberg 2005), søker jeg å rette min oppmerksomhet mot hvordan mine informanter, gitt en eksistens som jenter og gutter, ekspliserer seg som jenter og gutter og framtidige kvinner og menn i fortellingene de har skrevet til meg. På denne måten blir kjønn i mitt prosjekt både årsak og konsekvens, men det er også slik jeg tror kjønnskategoriene virker.

Dette dobbeltblikket på kjønnsårsak og -konsekvens forsøker jeg å opprettholde ved hjelp av en sammensatt metode. I min analyse av stiloppgavene fra mine informanter lar jeg i hovedsak ”forfatteren være død” og oppholder meg inne i fortellingen. Der jeg imidlertid finner det nødvendig for å få fram mitt analytiske poeng, forlater jeg fortellingen og beveger meg inn i ”forfatterens (tolvåringenes) hoder”.

Judith Butlers (1990) perspektiv på kjønn som *performance*, som imitasjoner av originaler som ikke finnes annet enn som sosialt sett obligatoriske posisjoner opprettholdt ved stadige repetisjoner, vil også være mitt overordnede perspektiv. Butlers perspektiv egner seg for det ved mitt datamaterialet som jeg har lagt mest vekt på, nemlig fortellingene. Det er de kjønnede personene som konstrueres i fortellingene fra mine informanter, som er mitt hovedfokus. Det fordelaktige med å holde fokus på fortellingene er dessuten at hver forfatter konstruerer både hun- og hanskikkelser i fortellingen – skikkelser som opptrer i ulike aldre og kontekster. Slik jeg ser det, er det nettopp dette fokuset som har hjulpet meg til å se hva som konstituerer kjønn, ikke bare hva kjønn konstituerer. Hadde jeg lagt hovedvekten på forfatterne, ville jeg hatt større vanskeligheter med å se kjønn som noe annet enn et selvfølgelig utgangspunkt for preferanser, handlinger, forståelser osv. Ved å ta utgangspunkt i forfatternes

kjønn ville jeg i større grad ha mistet av syne hvordan fortellingene innad disiplineres i et kjønnssystem, og derav hvordan en heterofil mekanisme opererer innen romantikkens og familielivets kjærlighet. Med dette kunne jeg ha stått i fare for å begynne der jeg heller burde slutte, for jeg er i liten grad opptatt av hvor forestillingene til mine informanter kommer *fra*, mer opptatt av hva forestillingene *består av*. Jeg ønsker å analysere fram hvilke kjønnede subjektposisjoner tolvåringene ser for seg at den heteroseksuelle kjærligheten tilbyr.

Nåde

Jeg vet ikke om doktorgradsavhandlingen hadde blitt bedre eller dårligere om jeg hadde sittet i et annet fagmiljø, men jeg vet den ville blitt annerledes.

Jeg vet at jeg ikke aktivt og selvstendig har lett fram de teoriene jeg har tatt i bruk, jeg hørte først om dem fra diskusjonene til mine fagfeller. Det tverrfaglige miljøet som særpreger SKK gav et tilfang av mange og forskjelligartede teorier. Det har bidratt til at jeg har koblet ulike teoritradisjoner sammen. Jeg vet at samvær med litteraturvitere, idéhistorikere og medievitere vekket min interesse for tekstanalyse, som førte til at jeg endte opp med hovedsakelig å analysere fortellingene, ikke de som hadde skrevet dem. Jeg har gjort sosiologi ut av en semiotisk analyse av fantasifortellinger, noe som ikke er vanlig, men som jeg mener er en god kilde til sosiologisk innsikt. At kjønn har fått en langt større og annerledes betydning i min avhandling enn hva jeg i utgangspunktet så for meg, vet jeg at skyldes at jeg oppholdt meg på et senter for kvinne og kjønnsforskning, da jeg skrev den. Sist men ikke minst vet jeg at skiftet av fagmiljø gjorde meg oppmerksom på fagmiljøets betydning. Jeg har igjen skiftet fagmiljø. Jeg sitter ikke lenger på SKK. Jeg sitter på Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi. Det har i sin tur gjort meg bedre i stand til å skrive denne artikkelen.

Litteratur

- Alvesson og Sköldbberg (1994) *Tolkning och reflektion, vetenskapsfilosofi och kvalitativ metod*. Lund: Studentlitteratur
- Beauvoir, S. (2000) *Det annet kjønn*. Oslo: Pax forlag
- Berg-Eriksen, T. (1990) "Kjærlighetens besvergende tale". I Berg-Eriksen, T. (red) *Briste eller bære. Posthistoriske anføttelser*. Oslo: Universitetsforlaget

- Bjerrum Nielsen, H. (2000) *Rommet mellom sitering og dekonstruksjon* upubl.
- Borchgrevink, T. (1994) "Høydeskrekk" i *Høydeskrekk, kvinner og offentlighet* (red). Hagemann og Krogstad. Oslo: Ad Notam Gyldendal
- Bourdieu, P., Chamboredon, J.C., Passeron, J.C. (1991). *The Craft of Sociology. Epistemological Preliminaries*. Berlin/New York: de Gruyter
- Bourdieu, P. og Wacquant (1996) *Refleksiv sosiologi – mål og midler*. København: Hans Reitzels Forlag
- Butler, J (1986) "Sex and Gender in Simon de Beauvoirs Second Sex". *Yale French Studies*, 72: 35-49
- Butler, J. (1990) *Gender Trouble*. New York: Routledge
- Butler, J. (1997) *The Psychic Life of Power – Theories in subjection*. California: Stanford University Press
- Christensen, K., Jerdal, E., Møen, A., Solvang, P., og Syltevik L.J. (1998) *Prosess og metode*. Oslo: Universitetsforlagets Metodebibliotek
- Evans, M. (2003) *Love. An Unromantic Discussion*. Cambridge: Polity Press
- Feyerabend, P. (1978) *Against Method: Outline of an Anarchistic Theory of Knowledge*. London: Verso
- Fürst, E.L. (1995) *Mat – et annet språk: Rasjonalitet, kropp og kvinnelighet*. Oslo: Pax forlag
- Haldar, M. (2006) *Kjærlighetskunnskap: Tolvåringers fortellinger om romantikk og familieliv*. Doktorgradsavhandling ved Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi, Universitetet i Oslo
- Haavind, H. (2000) "Analytiske retningslinjer ved empiriske studier av kjønne betydninger" i *Kjønn og fortolkende metode* (red). Haavind, Oslo: Gyldendal
- Jørgensen, M.W. og Phillips, L. (1999) *Diskursteori som teori og metode*. Fredriksberg: Roskilde Universitetsforlag: Samfundslitteratur
- Kimmel, M. (1995) "Menns rettigheter, menns myter og menns lyter: Maskulinitetsbestrebelse i dagens Nord-Amerika" i *Kvinneforskning*, 19 1: 32–44
- Kuhn, T. (1970) *The Structure of Scientific Revolutions*. Chicago: University of Chicago Press
- Kvale, S. (1997) *Det kvalitative forskningsintervju* Oslo: Ad Notam Gyldendal
- Merleau-Ponty, M. (1994) *Kroppens fenomenologi* Oslo: Pax forlag
- Moi, T. (1998) *Hva er en kvinne? Kjønn og kropp i feministisk teori* Oslo: Gyldendal
- Næsjø, P.C. (1996) *Forelskelse og kjærlighet. En studie over pardannelser blandt*

- unge*. Skriftserie 5/96 Trondheim: Senter for kvinneforskning, Norges Teknisk-naturvitenskapelige universitet
- Rosenberg T. (2005) *Kønnet brinner! Judith Butler. Texster i urval*. Stockholm: Bokförlaget Natur och Kultur
- Simonsen, D.G. (1996) *Kønnets grænser, Poststrukturalistiske strategier – historieteoretiske perspektiver*. Center for kvinde- og kønsforskning, Københavns Universitet, Varia nr. 1
- Solberg, A. (1985) "Metodekapitlenes blanke sider" i *Metode på tvers* (red). Dale, Jones og Martinussen. Trondheim: Tapir
- Stormhøj, C. (1999) "Kønnets regerende dronning – en introduktion til køn og krop i Judith Butlers forfatterskab" i *Kvinner, køn & forskning* nr. 2, København
- Stormhøj, C. (2006) *Poststrukturalismer – vitenskapsteori, analysestrategi, kritikk*. Frederiksberg: Forlaget samfundslitteratur
- Søndergaard, D.M. (1995) *Tegnet på kroppen*. Dr.philos.-avhandling ved Det samfunnsvitenskapelige fakultet, Universitetet i Oslo
- Wadel, C. (1991) *Feltarbeid i egen kultur. En innføring i kvalitativt orientert samfunnsforskning*. Flekkefjord: Seek A/S
- Widerberg, K. (2001) *Historien om et kvalitativt forskningsprosjekt*. Oslo: Universitetsforlaget
- Østerberg, D. (1986) *Fortolkende sosiologi*. Oslo: Universitetsforlaget

Sammendrag

Litteratur om kvalitative metoder har grundig beskrevet at forskerens relasjoner til informanter kan bety mye for hva hun eller han kommer til å feste seg ved av funn og tankegang. Derfor oppfordres det til å være sosiolog på seg selv og reflektere over roller en blir gitt i feltet og passe seg for å bli hjemmeblind. Noe som derimot knapt blir behandlet, er betydningen av relasjoner forskeren har i sitt fagmiljø. Miljøets påvirkning eufemiseres til teori og henvises bare til som takk i forord. I artikkelen forteller forfatteren om hvordan et forskermiljøskifte fikk konsekvenser for hennes doktorgradsprosjekt. Hun presenterer noen allmenne metodeinnsikter ved sitt særegne tilfelle. Artikkelen handler om betydningen av miljøskifte for overordnet tankegang. Dette er med andre ord en metodeartikkel om teoretisk tankegang.

